

Dariusz Tarasiuk

(Maria Curie-Skłodowska University, Poland)

<http://orcid.org/0000-0002-8842-1410>

e-mail: dariusz.tarasiuk@mail.umcs.pl

Ataki wilków na dzieci w guberni lubelskiej
w połowie XIX stulecia w świetle dokumentów

*Wolf Attacks on Children in Lublin Governorate in the Middle
of the 19th Century According to Documents*

ABSTRACT

The problem of coexistence of people and wolves in the Kingdom of Poland in the 19th century has not yet been in the circle of interests of Polish historiography. Meanwhile, it was a period of not only centralized mass extermination of wolves but also not very numerous, yet having a wide social resonance, wolf attacks on people. The article contains several source documents related to the latter issue, and more precisely, concerned with the wolf attacks on children in Lublin Governorate in the middle of the XIX century. The collected materials confirm the existence of such tragic events and show the actions taken by the administration at various levels to prevent their recurrence.

Key words: wolf, wolf-man interaction, Lublin Governorate, history of children

PUBLICATION INFO				
				e-ISSN: 2449-8467 ISSN: 2082-6060
				
THE AUTHOR'S ADDRESS: Dariusz Tarasiuk, the Institute of History of the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, 4A Maria Curie-Skłodowska Square, Lublin 20-031, Poland				
SOURCE OF FUNDING: Statutory Research of the Institute of History of the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin				
SUBMITTED: 2024.01.23	ACCEPTED: 2024.05.16		PUBLISHED ONLINE: 2024.10.22	
WEBSITE OF THE JOURNAL: https://journals.umcs.pl/rh			EDITORIAL COMMITTEE E-mail: reshistorica@umcs.pl	
 DIRECTORY OF OPEN ACCESS JOURNALS				

STRESZCZENIE

Problem współistnienia ludzi i wilków w Królestwie Polskim w XIX w. nie znalazł się dotychczas w kręgu zainteresowań polskiej historiografii. Tymczasem był to okres nie tylko scentralizowanej masowej eksterminacji wilków, ale też niezbyt licznych, ale mających szeroki rezonans społeczny ataków wilków na ludzi. W artykule opublikowano kilkanaście dokumentów źródłowych związanych z tym ostatnim zagadnieniem, a dokładniej z atakami wilków na dzieci w guberni lubelskiej w połowie XIX stulecia. Zebrane materiały potwierdzają zaistnienie takich tragicznych wydarzeń oraz ukazują podejmowane przez administrację różnego szczebla działania mające na celu zapobieganie im w przyszłości.

Słowa kluczowe: wilk, interakcje wilk–człowiek, gubernia lubelska, historia dziecka

Przez stulecia ludzie zwykle uważali wilki¹ za wrogów. Z czasem eksterminacja tych zwierząt przyjęła scentralizowane formy. W Europie stało się to szczególnie widoczne w XIX w. Wiele państw podjęło wówczas systemowe działania w tym kierunku i poświęcało duże środki w celu pozbycia się wilków. W ten sposób chciano zabezpieczyć się przed powodowanymi przez nie stratami ekonomicznymi oraz zagrożeniem, jakie stanowiły dla zdrowia i życia ludzi².

Problem współistnienia człowieka i wilka stał się tematem badań naukowych wielu historyków. Szczególnie bogata pod tym względem jest historiografia francuska (m.in. prace: J.-M. Moriceau³, A. Molinier⁴, E. Fabre⁵). W porównaniu z nią dzieje interakcji człowieka i wilka przed XX w. w innych państwach są o wiele słabiej opracowane⁶. W przypadku badania historii takich interakcji na ziemiach polskich mamy jedynie pojedyncze teksty, które fragmentarycznie dotyczą tej kwestii⁷. Nato-

¹ O biologii i ekologii wilków szerzej H. Okarma, *Wilk*, Kraków 2015.

² J.-M. Moriceau, *The Wolf Threat in France from the Middle Ages to the Twentieth Century*, 2014, s. 2, <https://hal.science/hal-01011915> [dostęp: 2.11.2022]; *Wilk*, w: P. Kowalski, *Kultura Magiczna. Omen, przesąd, znaczenie*, Warszawa 2007, s. 597.

³ J.-M. Moriceau, *L'homme contre le loup: une guerre de deux mille ans*, Paris 2011; idem, *Histoire du méchant loup: la question des attaques sur l'homme en France, XVe-XXe siècle*, Paris 2016.

⁴ A. Molinier, N. Molinier-Meyer, *Environnement et histoire: les loups et l'homme en France*, „Revue d'histoire moderne & contemporaine” 1981, 2, s. 225–245.

⁵ É. Fabre, *Le loup dans son milieu en Provence au XIXe siècle. Essai d'interprétation de la nuisance lupine*, „Histoire et Mesure” 2011, 25 (2), s. 95–120.

⁶ O wilkach w Szwecji w XIX w. pisali: Ö. Kardell, A. Dahlström, *Wolves in the Early Nineteenth-Century County of Jönköping, Sweden*, „Environment and History” 2013, 19 (3), s. 339–370.

⁷ S. Piątkowski, *Myślistwo i łowiectwo w lasach rządowych Królestwa Polskiego w pierwszej połowie XIX wieku (na przykładzie guberni radomskiej)*, w: *Lasy Królestwa Polskiego w XIX wieku (struktura – administracja – gospodarka)*, red. A.B. Duszyk, K. Łatawiec, Radom 2007, s. 71–81; M.K. Nowak, *Przepisy o gospodarce łowieckiej w lasach rządowych Królestwa Polskiego w pierwszej połowie XIX wieku*, „Studia i Materiały Ośrodka Kultury Leśnej” 2017, 16, s. 177–186.

miast powstało więcej publikacji kulturoznawczo-literaturoznawczych poświęconych kwestii widzenia i odbioru wilka w kulturze, literaturze i sztuce polskiej⁸.

Trzeba przy tym zwrócić uwagę, że badanie dziejów relacji między ludźmi a wilkami, a szczególnie przypadków ataków wilków na ludzi, budzi obecnie wiele emocji. Francuski badacz tej problematyki Jean-Marc Moriceau zauważył w jednej ze swoich prac, że w debacie publicznej część wypowiadających się osób wyraża opinię, że skoro w obecnych czasach zdrowe wilki nie atakują ludzi, to i w przeszłości nie mogły tego robić, odrzucając przy tym wiarygodność informacji źródłowych o takich wydarzeniach⁹.

W środowisku naukowym zajmującym się badaniem wilków ich ataki na ludzi w przeszłości nie są negowane, podkreśla się przy tym jednak z reguły ich małą liczbę. Zarys tego problemu w skali światowej (Eurazja i Ameryka) zaprezentowano w pracy przygotowanej przez zespół kilkunastu specjalistów w 2002 r. W ich publikacji czytamy, że ataki wilków na ludzi są i były zjawiskiem stosunkowo rzadkim i niezwykłym¹⁰.

Na ziemiach, które wchodziły w skład Królestwa Polskiego, pierwsze systemowe rozwiązania w walce z wilkami wprowadzono w 1817 r., m.in. Komisja Rządowa Przychodów i Skarbu 12 sierpnia tr. wydała reskrypt o nagrodach za zabicie wilków. Ich pierwotna wysokość okazała się jednak zbyt niska, gdyż już w 1819 i 1820 r. podwyższono ją, aby

Praca pod redakcją Linnella podaje tylko, że na terenie Polski i Białorusi z XIX w. informacje o atakach wilków są rozproszone, ale takie były, czego przykładem jest zabicie przez wilki 19 osób w 1819 r. w powiecie rawskim. J.D.C. Linnell et al., *The fear of wolves. A review of wolfs attacks on humans*, Trondheim 2002, s. 21. Do niektórych informacji trzeba podchodzić z dużą ostrożnością. Na stronach internetowych pojawia się informacja o ataku wilka na listonosza pod Gończycami w 1849 r., której pierwowzorem był tekst T. Żuchowskiego, *Problem z wilkami w XIX w. na terenie majątku wilanowskiego*, https://www.wilanow-palac.pl/print/problem_z_wilkami_w_xix_w_na_terenie_majatku_wilanowskiego.html [dostęp: 23.11.2023]. Tymczasem w opisanej sytuacji wilki, które wyszły na drogę, jedynie spłoszyły konia, który uciekł listonoszowi. Trudno więc zdarzenie to zakwalifikować jako atak wilka na człowieka. Archiwum Państwowe w Lublinie, Rząd Gubernialny Lubelski, Wydział Policji, sygn. 67, k. 195–196.

⁸ *Wilki i ludzie. Małe kompendium wilkologii*, red. D. Wężowicz-Ziółkowska, E. Wieczorkowska, K. Jaglarz, Katowice 2014.

⁹ J.-M. Moriceau, *The Wolf*, s. 3.

¹⁰ J.D.C. Linnell et al., *op. cit.*, s. 36. L. Kostuch na podstawie wspomnianej publikacji wysunęła wniosek, że „niesprowokowane ataki zdrowych wilków na ludzi należą do rzadkości, ponieważ zwierzę nie uważa człowieka za potencjalną ofiarę”, L. Kostuch, *Czy etologia może pomóc w badaniach nad historią starożytną? Rozważania na przykładzie wilka w ujęciu antycznych autorów*, „Przegląd Historyczny” 2020, 111, 1, s. 18.

wzbudzić większe zainteresowanie zwalczaniem tych drapieżników¹¹. Nagrody podwyższano potem jeszcze w latach 1834 i 1845¹². Nie ograniczono się jedynie do nagradzania, służba leśna została zobligowana pod groźbą kar finansowych do skutecznej walki z wszelkimi drapieżnikami, w tym z wilkami. W fachowej literaturze skrupulatnie informowano o metodach tępienia wilków. Szczególnie dużo miejsca temu zagadnieniu poświęcono w wydawanym od 1820 r. czasopiśmie „Sylwan. Dziennik nauk leśnych i myśliwych”¹³. Informacje za nim powielały m.in. dzienniki urzędowe poszczególnych województw¹⁴. Różne urzędy wymieniały setki pism w kwestii usprawnienia akcji likwidacji wilków. Wszystkie te działania nie przynosiły jednak oczekiwanego efektu, czyli całkowitego wyeliminowania omawianego drapieżnika z otoczenia człowieka. Jedną z przyczyn systemowych tego stanu rzeczy był fakt, że walkę z nimi w lasach rządowych i prywatnych nadzorowały dwie komisje rządowe (Komisja Rządowa Przychodów i Skarbu – lasy państwowe oraz Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych – lasy prywatne), które w dużym stopniu pracowały niezależnie od siebie, działając za pośrednictwem innych organów wykonawczych.

Rutyna w działalności administracji w omawianym zakresie, polegająca zwykle na zdawaniu raportów o sukcesach i trudnościach w zwalczaniu wilków czy wypłacaniu nagród, zniknęła w przypadku pojawienia się wiadomości o pojawieniu się wilka (wilków) napadającego na ludzi, zwykle były to dzieci wypasające zwierzęta hodowlane, szczególnie gdy liczba ofiar śmiertelnych osiągała kilka lub kilkanaście osób. Wówczas aparat urzędniczy wkraczał zdecydowanie do akcji, żądając od podległych mu organów władzy efektów, czyli wyeliminowania wilków stanowiących bezpośrednie zagrożenie. Za główną przyczynę takiego stanowczego działania można uznać straty ekonomiczne, które powodowały takie napady, dezorganizujące prace na wsi.

Wyjaśniając występujący w tytule artykułu zwrot „ataki wilków”, trzeba podkreślić, że autor za atak uznaje każde zdarzenie, w którym nastąpiła fizyczna agresja ze strony wilka zakończona kontaktem z ofiarą, niekoniecznie powodująca wystąpienie u niej obrażeń fizycznych (czasami skutkiem było tylko porwanie odzieży napadniętego). W omawianym okresie większość zapisów źródłowych dotyczy jednak zdarzeń

¹¹ Archiwum Państwowe w Radomiu, Zarząd Rolnictwa i Dóbr Państwowych Guberni Radomskiej, Kieleckiej, Lubelskiej, Siedleckiej, sygn. 30.10/5213, k. 8; M.K. Nowak, *op. cit.*, s. 177–179.

¹² S. Piątkowski, *op. cit.*, s. 81.

¹³ Przykładowo: *Myślistwo. O wytępieniu wilków*, „Sylwan” 1820, 1 (3), s. 76–120.

¹⁴ Przykładowo: „Dziennik Urzędowy Województwa Augustowskiego” 1821, nr 46–51.

najtragiczniejszych, zakończonych „pożarciem” ofiary przez wilki. Przypadki „nieudanych” ataków wilków opisywano na ogół tylko wtedy, gdy towarzyszyły one tym tragicznie zakończonym. Ogół społeczeństwa dowiadywał się zazwyczaj jedynie o niektórych napadach zakończonych śmiercią ofiar, na przykład z krótkich notatek prasowych zamieszczanych w „Warszawskiej Gazecie Policyjnej”.

Informacje źródłowe nie pozwalają na ustalenie, czy w przedstawionych przypadkach wilki mogły być sprowokowane do ataku, np. przez dzieci broniące zwierząt hodowlanych. Z dużą dozą prawdopodobieństwa możemy przyjąć jednak, że nie są to przypadki agresji drapieżników wściekłych, gdyż takie były dobrze rozpoznawane przez ówczesnie żyjących ludzi.

W publikacji zamieszczono kilkanaście dokumentów z zasobów archiwalnych dotyczących różnych aspektów ataków wilków na dzieci w guberni lubelskiej w latach czterdziestych i pięćdziesiątych XIX stulecia. Wykorzystano wybrane raporty wójtów gmin, burmistrzów, naczelników powiatów, pisma urzędników władz gubernialnych i Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych oraz Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu. Wyzyskano również informacje z aktów stanu cywilnego, które jednak są źródłem dodatkowym, gdyż tylko w jednym przypadku wpisano w nich informację o śmierci w wyniku ataku wilka.

W kolejnych dokumentach ukazano różne przypadki ataków wilków na dzieci zakończonych w niejednolity sposób: bez uszczerbku dla zdrowia, zranieniem, śmiertelnym zranieniem, „pożarciem” dziecka. Wskazano również podejmowane przez władze administracyjne kroki mające doprowadzić do likwidacji „wilków ludożernych”, tj. szybkie zarządzanie wielkich obław, polowań, zwracanie myśliwym zarekwirowanej wcześniej broni, podwyższanie nagród za zabicie wilków na zagrożonym obszarze, zachęcanie do trucia wilków, przypominanie o zakazie pracy dzieci do lat 16 oraz grożenie urzędnikom karami za opieszałość w wypełnianiu obowiązków w opisywanym zakresie. Zwraca uwagę, że wyjątkowo obawiano się, aby wilczęta karmione ludzkim mięsem nie opuściły swoich gniazd, gdyż mogły, „znęcone użyciem ciała ludzkiego na pokarm, więcej smutnych wypadków stać się mogą przyczyną” (dokument nr 7).

Niniejsza publikacja nie ma na celu przedstawienia wilka jako całego gatunku, gdyż dotyczy opisu zachowania jedynie jego pojedynczych, nielicznych osobników (w źródłach XIX-wiecznych nazywanych „wilkami ludożernymi” lub „ludożerczymi”), które zachowywały się w sposób odbiegający od normy gatunkowej mówiącej, że wilk (tzw. wilk drapieżny) unika człowieka i go nie atakuje, jeśli nie jest sprowokowany lub chory na wściekliznę (tzw. wilk wściekły). Publikacja nie wyjaśnia też przyczyn

ataków konkretnych wilków, gdyż dokumenty nie dają jednoznacznych wskazówek w tej kwestii¹⁵.

Przy opracowywaniu dokumentów do druku starano się zachować ich oryginalny styl, jednak zostały one częściowo ujednolicone pod względem gramatycznym i ortograficznym. Tytuły dokumentów pochodzą od opracowującego ich tekst. Daty w nawiasach podano w kalendarzu gregoriańskim.

1.

Raport wójta gminy Żyrzyn do Rządu Gubernialnego Lubelskiego
w sprawie ataków wilków na ludzi (Żyrzyn, 18 sierpnia 1847 r.)

Do
Rządu Gubernialnego Lubelskiego

O napadnięciu Franciszki Markówny
przez wilki

Wójta Gminy Żyrzyn
Rapport

W dniu dzisiejszym około godziny 6 wieczorem Franciszka Markówna lat 14 mająca ze wsi Zagrody wyszła w pole do kopania kartofli, gdzie przez dwóch wilków napadnięta została, ludzie w bliskości u żniwa będący na krzyk nieszczęśliwej pośpieszyli i wilcy odstraszeni zostali, wypadku stąd żadnego nie było, jedynie tylko rękaw od koszuli i spódnicę na uratowanej wilcy podarli.

W godzinę później we wsi Kotlinach wilcy jak widać ciż sami napadli na kobietę już w wieku podeszłym w polu, gdy ta kilkadziesiąt łokci od żniwiarzów oddaliła się, kiedy wszakże krzyku narobiła ludzie jej na ratunek przybywszy wilków odpędzili.

O czym niniejszem mam honor Rządowi Gubernialnemu złożyć raport.

d. 6/18 sierpnia 1847nr 180
wieś Żyrzyn

/podpis nieczytelny¹⁶/

Dopisano informację o otrzymaniu pisma: 8/20 sierpnia 1847 r.

Archiwum Państwowe w Lublinie [dalej: APL], Komisja Województwa Lubelskiego i Rząd Gubernialny Lubelski [dalej: KWLiRGL], Rząd Gubernialny Lubelski [dalej: RGL], Wydział Policji, sygn. 67, k. 97. Rękopis, oryginał.

¹⁵ Autor przygotowuje kolejne publikacje o interakcjach pomiędzy ludźmi a wilkami w Królestwie Polskim w XIX w.

¹⁶ Adam Wessel.

2.

Raport burmistrza miasta Kurowa do Rządu Gubernialnego Lubelskiego
w sprawie ataku wilków na dziecko (Kurów, 20 maja 1851 r.)Do
Rządu Gubernialnego LubelskiegoZ urzędu
donosi o pokaleczeniu przez wilka
Tomasza WiatrowskiegoMagistrat Miasta Kurowa
Raport

Dnia wczorajszego pod wsią Kłoda o dwie wiorsty od miasta Kurowa odległą, gdzie są położone dwa domy do miasta należące zdarzył się następujący wypadek. Syn Maryanny pierwszego małżeństwa Wiatrowskiej a drugiego Nosalskiej, Tomasz Wiatrowski lat 12 mający z innemi dziećmi ze wsi Kłody popędziwszy bydło za młyn po południu na pastwisko został napadnięty przez wilka i pokaleczony¹⁷.

Raportując o tem nadzwyczajnem wypadku, ma honor donieść, że wójt gminy Kurowa, Markuszowa i Nowej Alexandrii tudzież Żyrzyna wezwani zostali do urządzenia obławy.

Niemniej doniesiono sądowi policji prostej okręgu kazimierskiego celem pociągnięcia do odpowiedzialności Michała Nosalskiego gospodarza domu, dlaczego dozwolił, aby pasierb jego Tomasz Wiatrowski nieletni do pasienia bydła był użyty¹⁸.

dnia 8/20 maja 1851 r. Burmistrz
nr 338

/podpis nieczytelny/

Miasto Kurów

Dopisano informację o otrzymaniu pisma: 10/22 maja 1851 r.

APL, KWLiRGL, RGL, Wydział Policji, sygn. 67, k. 363. Rękopis, oryginał.

¹⁷ Tomasz Wiatrowski przeżył atak, później został bednarzem, a w 1865 r. zawarł związek małżeński (akt nr 44/1865). APL, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Markuszowie, sygn. 61, k. 69.

¹⁸ Widoczna jest tutaj niekonsekwencja w działaniu burmistrza. Nosalski miał zostać ukarany za nielegalne wysłanie do pracy niepełnoletniego pasierba, ale przecież wypędzał on bydło razem z innymi dziećmi, a nie mamy informacji o ukaraniu za to ich opiekunów.

3.

Raport naczelnika powiatu lubelskiego do Rządu Gubernialnego Lubelskiego
w sprawie śmiertelnego ataku wilków na dziecko (Lublin, 21 czerwca 1849 r.)

Do
Rządu Gubernialnego Lubelskiego

Z urzędu
donosi o zarządzeniu obławy na wilki
z okazji porwania przez tę dziewczynę 7-letniej

Naczelnika Powiatu Lubelskiego
Rapport

Wójt Gminy Kurowa i Markuszowa raportem z daty 31 maja/12 czerwca r.b. nr 151 doniósł naczelnikowi powiatu, że w territorium jego administracji wilk porwał dziewczynę 7-letnią pasącą bydło, która lubo jeszcze przy życiu wilkowi zabraną została, iednakowóz z przyczyny ran na drugi dzień życie zakończyła¹⁹.

Dla zapobieżenia nadal podobnie smutnym wypadkom, jednocześnie zarządzona została obława, kierunek której oddany został wójtowi gminy Kurowa i Markuszowa. Dla zrobienia obławy polecono dostarczyć ludzi: [...] 1046 oraz wezwany został komendant lubelskiej żandarmeryi o dokonanie pomocy.

Ponieważ wójt gminy Kurowa i Markuszowa mimo wydanych rozporządzeń dopuścił, iż w gminie jego małe dzieci do pasienia bydła używane były – przeto naczelnik powiatu wymierzył za to na niego karę porządkową w ilości rs. 1 kop. 50 [...].

Sekretarz /*podpis nieczytelny*/ Radca dworu /*podpis nieczytelny*²⁰/

d. 9/21 m-ca czerwca 1849 roku
nr 12806

Miasto Lublin

Dopisano informację o otrzymaniu pisma: 15/27 czerwca 1849 r.

APL, KWLiRGL, RGL, Wydział Policji, sygn. 67, k. 123–124. Rękopis, oryginał.

¹⁹ W księgach stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Markuszowie w akcie zgonu nr 45 z 1849 r. czytamy: „Jedynastego czerwca roku bieżącego o godzinie szóstej popołudniu we wsi Choszczowie pokaleczona została przez wilka, wskutek tego umarła Rodakówna Agnieszka, lat ośm mająca [...] na mocy sądu pokoju lubartowskiego nr 702 po odbytej rewizji pochowana została”. APL, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Markuszowie, sygn. 45.

²⁰ Grzegorz Buczyński (naczelnik powiatu lubelskiego).

4.

Pismo Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych do Gubernatora
Cywilnego Lubelskiego w sprawie śmiertelnego ataku wilków na dziecko
(Warszawa, 16 sierpnia 1847 r.)

Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych
Wydział Administracji
Sekcja Administracyjna
w Warszawie
dnia 4/16 mca sierpnia 1847
nr 20601/37253

Do
Gubernatora Cywilnego Lubelskiego

Wójt gminy Michowa²¹ w powiecie lubelskim, doniósł Kommissyi Rządowej, iż w dniu 19/31 lipca r.b. we wsi Składowie, syn włościanina Jana Kosa²² lat 7 mający, spędzając wraz z innymi chłopcami konie na noc do domu, przez dwóch wilków wyszłych z lasów łukawickich, w bliskości wsi rzeczony porwanym został – a lubo powiadomieni ze wsi ludzie przez dzieci będące świadkami powyższego wypadku, natychmiast z udzieleniem pomocy pośpieszyli, jednakże ta okazała się być za późną, bo już tylko nogę wraz z koszulką rzeczzonego wyżej dziecka znaleziono.

Wskutek przeto powyższego doniesienia, jak niemniej z uwagi, iż przypadek podobny, jak wójt gminy utrzymuje, po raz drugi już się wydarza, Kommissya Rządowa poleca JW. Gubernatorowi, aby jak najspieszniejsze zarządzenie obławy celem wytepienia gnieżdżących się wilków w zmianowanych lasach, z swej strony zarządzić polecił, i stosowny raport o dokonaniu niniejszego polecenia w właściwym czasie Kommissyi Rządowej przedstawił.

W zastępstwie Dyrektora Wydziału Radca Stanu /*podpis nieczytelny*/
Naczelnik Sekcji /*podpis nieczytelny*/

Dopisano informację o otrzymaniu pisma: „6/18 sierpnia 1847 r. W. P.” oraz „W. Radca natychmiast przygotowuje stosowne rozporządzenie i mnie przedstawi. Radca Stanu [A.] Lutke”.

APL, KWLiRGL, RGL, Wydział Policji, sygn. 67, k. 99–100. Rękopis, oryginał.

²¹ Adam Piotrowski.

²² W księdze zgonów parafii rzymskokatolickiej w Michowie zapisano, że Jan Kos ze Składowa zmarł 31 VII o godzinie 8 wieczorem w wieku 6 lat i 8 miesięcy (akr nr 97/1847), <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939K-RDWB?i=12> [dostęp: 20.12.2023]; „Warszawska Gazeta Policyjna” 1847, nr 231, s. 3.

5.

Pismo Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych
do gubernatora cywilnego lubelskiego w sprawie śmiertelnych ataków wilków
na dzieci (Warszawa, 11 sierpnia 1849 r.)

Dyrektor Główny
Prezydujący
w Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych
Warszawa, dnia 30/11 mca lipca/sierpnia 1849
nr 19032/33573
pilne

Do
Gubernatora Cywilnego Guberni Lubelskiej

Powodowany otrzymaniem jednocześnie trzema raportami przez wójtów gmin Lubartowa, i Żyrzyna złożonemi o napadaniu wilków na dzieci pasące bydło i pożeraniu takowych, a mianowicie, iż w dniu 21 lipca/2 sierpnia r.b. Paweł Kozak²³, lat 11 mający, syn włościanina wsi Borysowa z gminy Żyrzyn został przez dwóch wilków pożarty; a tegoż dnia w tejże samej gminie w Folwarku Koniecpól Paweł Stuchyra²⁴ lat 5 mający z folwarku Koniecpól uległ podobnemuż losowi, że następnie w dniu 16/28 lipca r.b. w gminie Lubartów porwanego przez wilka 7-letniego chłopca Wawrzyńca Włodarczyka²⁵ włościanina wsi Gołębia bez życia już odebrali. Wzywam JW. Gubernatora, ażebyś dla zapobieżenia nadal podobnym w okolicach tychże gmin wypadkom zarządził niezwłocznie pod kierunkiem ludzi doświadczonych obławę na wilki w sposób, jaki JW. Pan za najwłaściwszy uznasz, za poprzednim wszakże zniesieniem się w tej mierze z naczelnikiem wojennym, i o skutku takowej Kommissyi Rządowej złożył raport.

Tajny Radca. Senator /podpis nieczytelny/
Dyrektor Kancelarii. Radca Stanu /podpis nieczytelny/
Wydziałowi Skarbowemu mianowicie zaś Sekcji Leśnej, do której zarządzanie obław należy odstępuję.
Lublin, dnia września/października 1849

Radca Wydziału Policyjnego /podpis nieczytelny/

Dopisano informację o otrzymaniu pisma: „1/13 sierpnia 1849”

APL, KWLiRGL, RGL, Wydział Policji, sygn. 67, k. 141–142. Rękopis, oryginał.

²³ Nie znaleziono jego aktu zgonu w księgach stanu cywilnego.

²⁴ Akt zgonu w księdze parafii rzymskokatolickiej w Żyrzynie (nr 65/1849) informuje o śmierci Pawła Stachery, lat 5, z Żyrzyna w dniu 30 VIII 1849 r. (sic!), <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939K-RHWG-M2?i=25> [dostęp: 20.12.2023].

²⁵ Powinno być Józefa Włodarczyka, syna Wawrzyńca, zmarłego 27 VII 1849 r. APL, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Rudnie, sygn. 40, k. 118 (akt zgonu nr 29/1849).

6.

Raport Urzędu Leśnego w Puławach do Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu w sprawie obławy na wilki atakujące ludzi (Mokradki, 7 sierpnia 1852 r.)

Urząd Leśny
Nowa Alexandrya²⁶

Do
Kommissyi Rządowej Przychodów i Skarbu

Donosi o odbyciu polowania z obławą na wilki
ludożercze gniazdowe w lasach żyrzyńskich
oraz o ubiciu starej wilczycy, postrzeleniu
starego wilka oraz jednego wilczęcia.

Z powodu pojawienia się tego lata wilczycy ludożernej w okolicznych a pobliskich miejscach dobrom rządowym Nowo Alexandryjskim a mianowicie, że na dniu 6/18 czerwca pożarła 5-cio letniego chłopaka z gminy Kurów, dnia 11/23 tegoż miesiąca pokalicyła śmiertelnie 5-cio letniego chłopaka na polu w bliskości wsi Mokradek. Zaś pokalicyła nieszkodliwie w końcu lipca 9-cio letnią dziewczynę z wsi Wola Osińska a 5 b.m. 17-letnią dziewczynę z wsi Bałtowa gminy Sieło Iwanowskie²⁷, podpisany nadleśniczy przedsięwziął natychmiast przeszukiwać i śledzić gniazd wilczych po lasach sąsiedzkich prywatnych /: gdyż w lasach rządowych tutejszego leśnictwa skutkiem gorliwości służby leśnej gnieźdzenie się onych już od lat kilku ustało/, jakoż sam osobiście z przybranym na pomoc strzelcem rządowym Pawłatem²⁸ i mieszkańcem z Nowej Alexandryi Włodarkiewiczem wyszedłszy jedno gniazdo wilcząt w lasach prywatnych żyrzyńskich własnością W. Wessla będących a pomiędzy dobrami Nowa Alexandrya i Sieło Iwanowskie położonych, w dniu dzisiejszym za poprzednim wezwaniem przyległe gminy o obławników i o myśliwych odbył polowanie w przytomności W. [nieczytelne nazwisko] asesora nadleśnego z liczbą 60 myśliwych i 1352 obławników, na którym też sama wilczyca ludożerna przez W. Debauma²⁹ radcę honorowego, pisarza magazynu solnego na miejscu zabita została. Wilk zaś stary dwoma strzałami przez leśniczego lasów Sieło Iwanowskie P. Naborskiego³⁰, a trzecim przez strzelca leśnego rządowego Ciepielewskiego został mocno postrzelony,

²⁶ Puławy.

²⁷ Sieło Iwanowskie – nazwa nadana dobrom dęblińskim po podarowaniu ich przez cara Mikołaja I namiestnikowi Królestwa Polskiego Iwanowi Paskiewiczowi, „Gazeta Rządowa Królestwa Polskiego” 1845, nr 124, s. 1.

²⁸ Stanisław Pawłat.

²⁹ Właściwie Godfryd de Baum.

³⁰ Stanisław Naborski.

lecz dla braku tam psów gończych zdołał w bagnach i gęstwinach leśnych z widoku myśliwych ukryć się. Nareszcie z wilcząt młodych jedno przez P. Jeżewskiego³¹ kontrolera magazynu solnego podobnie postrzelone, w gęstwinach leśnych ukryło się.

Skutkiem więc zniszczenia obojga starych gniazdowych wilków pozostałe wilczęta jako jeszcze niedorośle nie są w możności wyszukania na siebie właściwego im żyru z ofiar zwierząt Innych, as tym samym ulegną sami zniszczeniu się, jednakże dla prędszego onych wygubienia podpisany nadleśniczy wydelegował na dzień jutrzejszy jednego ze strzelców rządowych Pawłata i dwóch prywatnych myśliwych z Nowej Alexandryi Włodarkiewicza i leśniczego lasów żyrzyńskich Pruszyńskiego, którzy już to sposobem zwabienia, już zaczajenia się w kniei, a ostatecznie i w sposób małej obławki postarają się niezawodnie co do jednego owe wilczęta wytępić i dowody wytępienia okazać. [...].

Nadleśniczy /Kondracki³²/
Podleśny /podpis nieczytelny/
Mokradki

dnia 26 lipca/7 sierpnia 1852 r.

Dopisano informację o otrzymaniu pisma: „31 7/12 1852 r.” oraz „D. Jako wiadomość, która dowodzi gorliwość nadleśniczego Kondrackiego złożyć do akt. Warszawa. 20 sierpnia/1 września 1852 r. /podpis nieczytelny/”

Archiwum Państwowe w Radomiu, Zarząd Rolnictwa i Dóbr Państwowych Guberni Radomskiej, Kieleckiej, Lubelskiej, Siedleckiej, sygn. 30.28/18391, k. 49–50. Rękopis, oryginał.

³¹ Ignacy Jeżewski.

³² Tomasz Kondracki.

7.

Raport Rządu Gubernialnego Lubelskiego do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych w sprawie śmiertelnych ataków wilków na dzieci
(Lublin, 11 lipca 1841 r.)

Wydział Wojny
Sekcja Policyi
w Lublinie, dnia 8/20 lipca 1841 r.
kopia nr 411021/11721

Do
Kommissyi Rządowej Spraw
Wewnętrznych i Duchownych
Rząd Gubernialny Lubelski

w zastosowaniu się do obowiązujących urzędzeń, ma honor donieść Kommissyi Rządowej, iż skutkiem uzuchwalenia się drapieżnego zwierza wydarzyło się w tutejszej guberni kilka smutnych wypadków porwania dzieci przez wilków a mianowicie:

a. W Gminie Wąwolnicy. Benedykt Borkowski³³ lat 4, Agnieszka Rasińska³⁴ lat 9 licząca, Józef Grzegorzczak³⁵ lat 5, Maryanna Nowaczka lat 4, Jan Borkowski³⁶ rok mający.

b. W Gminie Nałęczów. Józef Boruch³⁷ lat 9 liczący

i c. W Gminie Markuszowie we wsi Piotrowicach Małych – Agata Łukówna³⁸ lat 13 mająca, czyli razem 7 dzieci przez wilków porwane i pożarte zostały. Uzuchwalenie i ośmielenie tego drapieżnego zwierza doszło do tego stopnia: iż Maryannę Nowaczkę z sieni mieszkania rodzicielskiego, w której ojciec Błażej Nowaczyk gajowy ówczesnie drzewo rąbał, zaś Jana Borkowskiego niemal z rąk brata jego starszego, który go dozorował w polu pochwycił i pożarł.

³³ Benedykt Borkowski, lat 4, zm. 8 VI 1841 r. o godzinie 12 w południe w Mareczkach. Akt zgonu spisano na wezwanie Sądu Policji Prostej Powiatu Kazimierskiego. APL, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Wąwolnicy, sygn. 58, k. 136 (nr 94/1841).

³⁴ Agnieszka Rosińska, lat 8, zm. 12 VI 1841 r. o godzinie 1 po południu w Wąwolnicy. Akt zgonu spisano na wezwanie Sądu Policji Prostej Powiatu Kazimierskiego. APL, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Wąwolnicy, sygn. 58, k. 136 (nr 95/1841).

³⁵ Józef Grzegorzczak, lat 5, zm. 24 VI 1841 r. o godzinie 3 po południu w Rąbłowie. Akt zgonu spisano na wezwanie Sądu Policji Prostej Powiatu Kazimierskiego. APL, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Wąwolnicy, sygn. 58, k. 138 (nr 101/1841).

³⁶ Jan Borkowski – nie ma spisanego aktu zgonu, ale Benedykt Borkowski miał brata urodzonego w 1840 r.

³⁷ Józef Boruch, lat 9, z. 3 VII 1841 r. o godzinie 9 rano w Bochothnicy. APL, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Bochothnicy, sygn. 48, k. 30 (nr 19/1841).

³⁸ Agata Łukówna, lat 13, zm. 18 VII 1841 r. o godzinie 3 po południu w Piotrowicach. Akt zgonu spisano na wezwanie Sądu Policji Prostej Powiatu Lubartowskiego. APL, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Wąwolnicy, sygn. 58, k. 142 (nr 113/1841).

Dla odwrócenia tego rodzaju nieszczęść wszelkie środki zaradcze przedsiębrane były, że zaś zboże na pniu obecnie stojące sprzyjając schronieniu wilków zarządzane obławy czyni bezskutecznymi i udaremnia wszelkie w tym sposobie łożone usiłowania, przeto Rząd Gubernialny dla zaradzenia złemu zarządził czynienie częściowych polowań, z przydaniem pomocy z włościan i straży leśnej, skutkiem takowych polowań ubito dwoje wilcząt, z których we wnętrznościach jednego znaleziono stopę Jana Borkowskiego jednorocznego dziecięcia, które wcześniej przed rozpoczęciem polowania przez starą wilczycę porwanem i do lasu uniesionem zostało. Dla zachęty przeto myśliwych ku przedsiębraniu dalszych starań w wytępieniu wilków nagrodę za ubicie w tej okolicy wilków podwyższył to jest za ubicie dwóch rzeczonych młodych wilcząt przyznał nagrodę po złp 36 za każdego i takową dla braku właściwego funduszu w Kassie Głównej Guberni Lubelskiej wyasygnował sposobem forszusowym z Kassy Ekonomicznej Miasta Wąwolnicy. Za ubicie wilczycy, która przez pożarcie tyłu dzieci, a nawet porywanie się i do osób dorosłych stała się postrachem tamecznych mieszkańców Rząd Gubernialny ustanowił nagrodę złp 200 i o takowej miejscowych i okolicznych mieszkańców powiadomił³⁹.

W następstwie więc powyższych zarządzeń, ma honor prosić Kommissyą Rządową, aby raczyła postąpienie Rządu Gubernialnego o przyznaniu nagrody po złp 36 za ubicie dwóch młodych wilków zatwierdzić i potrzebną w tej mierze dyspozycją udzielić, tudzież upoważnić do wypłacenia złp 200 temu kto ubije rzeczoną powyżej wilczycę.

W końcu Rząd Gubernialny wydaje jednocześnie nadleśniczemu Leśnictwa Puławy, w którego obrębie lasy wąwolnickie są położone najmocniejsze polecenie przedsiębrania wszelkich skutecznych środków do ubicia takowej wilczycy, tudzież wytępienia reszty młodych wilcząt, które znęcone użyciem ciała ludzkiego na pokarm więcej smutnych wypadków stać się mogą przyczyną.

Gubernator Cywilny Generał Major Albertow /-/

Sekretarz Jeneralny Radziszewski /-/

Zgodność z oryginałem bez stempla świadczą

Sekretarz Jeneralny /*podpis nieczytelny*/

Niewyraźny odcisk okrągłej pieczęci

Archiwum Państwowe w Radomiu, Zarząd Rolnictwa i Dóbr Państwowych Guberni Radomskiej, Kieleckiej, Lubelskiej, Siedleckiej, sygn. 30.28/18392, knlb. Rękopis. Kopia poświadczona.

³⁹ W tym czasie obowiązywały stawki ustalone przez Radę Administracyjną 2/14 X 1834 r., które przewidywały nagrody w wysokości 36 złp za zabicie starej wilczycy i 18 złp za młodego wilka. „Dziennik Urzędowy Woiewództwa Podlaskiego” 1834, nr 48, s. 1044.

8.

Pismo komisarza obwodu lubelskiego do Urzędu Muncypalnego w Lublinie
w sprawie polowania na wilki ludożerne (Lublin, 27 lipca 1841 r.)

Kommissarz Obwodu Lubelskiego
w Lublinie, dnia 15/27 mca lipca 1841 r.
nr 9630

Do
Urzędu Muncypalnego
Miasta Gubernialnego
Lublina

Gdy odbyte poprzednio oblawy i polowania na wilki ludożerne w okolicach Wąwolnicy mały bardzo zrobiły skutek bo tylko dwa młode wilczęta ubito, a mieszkańcy tych okolic coraz większych klęsk doznają bo już jedenaście dzieci a między temi trzynastoletnia dziewczica padło w niespełna jednym miesiącu ofiarą drapieżności tychże zwierząt i dziś tak już są ośmielone że spośród wsi dzieci z rąk rodziców porywają.

W. Grembecki dziedzic dóbr Krzesimowa chcąc ochronić tę okolicę od klęski oświadczył się z chęcią zrobienia na tę zwierzęta polowania z sieciami. Polowanie to rozpocznie się w dniu 22 lipca/3 sierpnia tr. dla zapewnienia mu dobrego skutku potrzeba także strzelców, o zachęcenie więc myśliwych do udania się na to polowanie ma zaszczyt wezwać.

Za Kommissarza Obwodu /*podpis nieczytelny*/

Dopisano informację o otrzymaniu pisma: „17/29 lipca 1841”

APL, Akta miasta Lublina, sygn. 2270, k. 77. Rękopis, oryginał.

9.

Pismo Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych
do Rządu Gubernialnego Lubelskiego w sprawie zwalczania wilków atakujących
dzieci (Warszawa, 18 stycznia 1844 r.)

Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych
Wydział Kontrolli i Rach.[unków]
Sekcja 1
w Warszawie
dnia 6/18 m-ca stycznia 1844
nr 47426/25908

Do
Rządu Gubernialnego Lubelskiego

Raportem z dnia z dnia 12/24 listopada r.z. nr 59873/18873 Rząd Gubernialny przedstawił Komissyi Rządowej, że w okolicy Puław, Kazimierza, Wąwolnicy, Karczmisk i Celejowa w powiecie lubelskim położonych od lat kilku corocznie doświadczaną jest wielka klęska z powodu pożerania dzieci przez wilki, że zarządzone obławy i inne środki ostrożności dotąd nie osiągnęły pomyślnego skutku, albowiem pomimo wszelkie usiłowania wypadek porwania i uduszenia dziecka przez wilka świeżo miał miejsce, że jedną z głównych przyczyn, przeszkodę w wytępieniu wilków stanowiącą uważać należy samo położenie miejsca w rzeczonych okolicach, gdzie nadzwyczaj głębokie parowy i zarośla drapieżnemu zwierzu schronienie ułatwiają, że z tego powodu Rząd Gubernialny zamierzył zalecić wszystkim dziedzicom realności użycie sposobu wytrucia wilków za pomocą starannego zakładania trutek w ciągu bieżącej zimy przez użycie rośliny zwanej wronie oko⁴⁰, i aby pewniejszy skutek osiągnąć oraz zaopatrzyć każdego w szczególności w tę roślinę dobrego gatunku za umiarkowaną ceną zamierzył zakupić takową w ilości funtów 200 wyraźnie dwieście (...). Z upoważnienia p.o. Dyrektora Głównego Prezydującego

Dyrektor Wydziału Radca Stanu [podpis nieczytelny]
Naczelnik Sekcji [podpis nieczytelny]

Dopisano informację o otrzymaniu pisma: „10/22 stycznia 1844” oraz „Pilne”.

APL, KWLiRGL, RGL, Wydział Policji, sygn. 66, k. 43–44. Rękopis, oryginał.

⁴⁰ Kulczyba wronie oko – roślina, z której uzyskiwano strychninę.

10.

Pismo Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych
do Rządu Gubernialnego Lubelskiego w sprawie podwyższenia nagród za zabicie
wilków w okolicach, w których atakują one ludzi (Warszawa, 18 czerwca 1859 r.)

Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych
Wydział Administracyjny
Sekcja I
w Warszawie
dnia 2/14 mca czerwca 1859
nr 10842/21543

Do
Rządu Gubernialnego Lubelskiego

Sekretarz Stanu przy Radzie Administracyjnej odezwą z dnia 20 maja/1 czerwca r.b. nr 11204 oznajmił Komisji Rządowej, że zgodnie z jej przedstawieniem, uczynionem w skutku doniesienia Gubernatora Cywilnego Lubelskiego z dnia 21 kwietnia/3 maja r.b. nr 30074/ 553 JE Książę Namiestnik zezwolił na przedłużenie terminu podwyższonych przez decyzję Jego Książęcej Mości z dnia 20 września/2 października r.z. nr 5867 wynagrodzeń za ubicie wilków, a mianowicie za ubicie starego wilka lub wilczycy po r.sr. 30, a za młode szczenię po r.sr. 5 kop. 40 na rok następny, to jest do dnia 28 lipca/9 sierpnia 1860 r. na pierwszy raz jedynie w powiecie lubelskim, a następnie, gdyby zaszła konieczna potrzeba i w innych powiatach guberni lubelskiej, stosownie do uznania Komisji Rządowej.

Otrzymawszy w obecnym czasie doniesienia od wójtów gmin Stróży i Zakrzówka w powiecie zamojskim, że i tam pojawiły się ludożercze wilki, które Józefa Łużyńskiego⁴¹ lat 11 i Pawła Pyraka⁴² lat 17½ mającego pożarły a 13-letnią dziewczynę Agatę Kielb pokaleczyły Komisja Rządowa z mocy powyższej decyzji upoważnia Rząd Gubernialny do udzielania za ubicie wilków podwyższonych nagród nie tylko w lubelskim, ale i w zamojskim powiecie do dnia 28 lipca/9 sierpnia 1860 roku, a przy tem wzywa Rząd Gubernialny

⁴¹ Józef Łużyński, lat 11, zm. 5 VI 1859 r. o godzinie 5 rano w Wilkołazie. Księga zgonów parafii rzymskokatolickiej w Wilkołazie (akr nr 29/1859), <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939K-RHWF-4Y?i=98&wc=2KGY-DTG%3A171054801%2C202423501%2C202435801&cc=1867931> [dostęp: 20.12.2023].

⁴² Paweł Pyrak, lat 17, zm. 25 V 1859 r. o godzinie 8 wieczorem w Sulowie. Księga zgonów parafii rzymskokatolickiej w Zakrzówku (akr nr 51/1859), <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939K-R8Q6-WY?i=127&wc=2KGY-DBR%3A171054801%2C202684301%2C202709001&cc=1867931> [dostęp: 20.12.2023].

o najmocniejsze zalecenie miejscowym władzom policyjnym, aby ze swej strony usilnych i energicznych dokładały starań do wytępienia wilków, zarządzając w miejscach, gdzie się wilki pokażą natychmiastowe obławy i podejmując wszelkie inne używane do wytępienia drapieżnych zwierząt środki, w czym od mieszkańców zachęconych podwyższonemi nagrodami, chętnej i gorliwej pomocy niewątpliwie doznają.

Z upoważnienia Dyrektora Głównego Zarządzający Wydziałem

Rzeczywisty Radca Stanu /*podpis nieczytelny*/

Za Naczelnika Sekcji /*podpis nieczytelny*/

APL, KWLiRGL, RGL, Wydział Policji, sygn. 67, k. 521–522. Rękopis, oryginał.

11.

Pismo Rządu Gubernialnego Lubelskiego do naczelnika powiatu łukowskiego
w sprawie podwyższenia nagród za zabicie wilków w okolicach,
w których atakują one ludzi (Lublin, 20 lipca 1859 r.)

Rząd Gubernialny Lubelski
Wydział Policji
Sekcja Policji
Lublin d. 8/20 lipca 1859 r.
nr 49946/9289

Do
Naczelnika Powiatu Łukowskiego

Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych na podstawie otrzymanej odezwę sekretarza stanu przy Radzie Administracyjnej z d. 25 czerwca/7 lipca r.b. nr 11956 reskryptem z d. 4/16 lipca r.b. za nr 25410/12963 zawiadomiła Rząd Gubernialny, że wskutku uczynionego przez Rząd Gubernialny tutejszy przedstawienia J.E. Książę Namiestnik⁴³ raczył zezwolić, aby w tych miejscach guberni lubelskiej, gdzie się wilki ludożercze zagnieździli, wynagrodzenie za uби- cie starego wilka lub wilczycy, podwyższone było do rubli srebrem pięćdziesiąt z zastrzeżeniem, aby przy wypłacie takiego wynagrodzenia, oprócz złożenia zwykłych dowodów, sporządzony był protokół usprawiedliwiający, że stary wilk lub wilczyca rzeczywiście w jednym z miejsc zagrożonych zabite zostały.

Podwyższone jak wyżej nagrody, to jest rubli srebrem pięćdziesiąt za uби- cie starego wilka lub wilczycy w miejscach gdzie zwierz ten zagnieździł, planowe będą od daty powyższej decyzji to jest od dnia 25 czerwca/7 lipca r. z. ze ścisłem zastosowaniem formalności decyzją zastrzeżonych.

Co do uczynionego przez Rząd Gubernialny wniosku o podwyższenie nagrody za uби- cie młodych wilcząt do rs. 15 Komisja Rządowa znalazła, że podwyższona już nagroda do rs. 5 kop. 40 jest dostateczną. Decyzję tę należy podać natychmiast do powszechnej wiadomości wszystkich mieszkańców w szczególności myśliwych i skłonić ich do zajęcia się tępieniem wilków, mianowicie w tych okolicach, gdzie zwierz ten porzywa i pożera ludzi. [...].

Za Gubernatora Cywilnego Radca Stanu */nieczytelny podpis/*
Naczelnik Kancelarii */nieczytelny podpis/*

Dopisano informację o otrzymaniu pisma: „17/29-7-59”

APL, Naczelnik Powiatu Łukowskiego, sygn. 596, knlb. Rękopis powielony.

⁴³ Iwan Paskiewicz.

12.

Pismo lubelskiego gubernatora cywilnego do naczelnika powiatu lubelskiego
w sprawie zwrotu zarekwirowanej broni do walki z wilkami
(Lublin, 24 sierpnia 1849 r.)

Gubernator Cywilny Guberni Lubelskiej
Wydział Policji

Do
Naczelnika Powiatu Lubelskiego

Skutkiem mojego wstawienia się o zwrócenie się niektórym mieszkańcom gmin: Żyrzyna – Wąwolnicy – Kurowa – Baranowa – Nowa Alexandrya – Samokłęski – Karczmiska – Nałęczowa – Celejowa i Marcinowa złożonej przez nich na zasadzie ogólnych rozporządzeń broni palnej dla obrony i wytopienia wilków zjawiających się w znacznej liczbie i często napadających na dzieci włościańskie. JW. Zarządzający Służbą Cywilną w Królestwie Polskim, przez reskrypt z dnia 5/17 sierpnia r.b. nr 6618 zezwolić raczył: na przywrócenie więcej zasługującym na zaufanie i dobrego prowadzenia się mieszkańcom gmin 30. sztuk broni palnej, a mianowicie: dla gminy Żyrzyna i Wąwolnicy po sztuk 4, dla Kurowa sztuk 3, dla gmin Baranowa, Nowa Alexandrya, Samokłęski, Karczmiska, Nałęczowa, Celejowa i Marcinowa po dwie sztuki, pozostające zaś 5 sztuk broni dla znanych ze swej łowkości w polowaniu, mieszkańców miasta Wąwolnicy i Baranowa, z uwolnieniem tych ostatnich, z uwolnieniem tych ostatnich, jeżeli ci rzeczywiście są biedni od ustanowionej opłaty za utrzymywanie broni, lecz ze złożeniem na nich obowiązku ciągłego polowania i starania się i wytopienia wilków. [...].

Lublin, dnia, 12/24 sierpnia 1849 r.

/podpis nieczytelny/

Dopisano ręcznie: „Bardzo pilne, natychmiast”, „do naczelnika wojennego podróz do miejsc. Marcinowa, Klementowice”

APL, KWLiRGL, RGL, Wydział Policji, sygn. 67, k. 151–154. Rękopis, oryginał.

13.

Pismo Rządu Gubernialnego Lubelskiego do naczelnika powiatu łukowskiego
w sprawie zakazu pracy dzieci (Lublin, 20 listopada 1847 r.)

Rząd Gubernialny Lubelski
Wydział Policji
Sekcja Policji
dnia 8/20 mca listopada 1847 r.
nr 89753/11853

Do
Naczelnika Powiatu Łukowskiego

Rozporządzeniem z d. 28/9 lipca/sierpnia 1841 nr 46157/13157 przez Dziennik Gubernialny⁴⁴ nr 33 z r.b. ogłoszonym polecono wójtom gmin i burmistrzom miast, aby używania do pasienia bydła oraz wysyłania w pole dzieci nie mających lat 15 i 16 wieku wzbronili i wykonywania tego pilnowali, pociągając do kar policyjnych tych którzyby się do tego nie stosowali, nadto tymże reskryptem polecono, aby wójci gmin przez radnych ludowi rozporządzenie to ogłosili a za niewypełnienie takowego odpowiedzialnością i oddaleniem od zarządu gminy zapowiedziano. Gdy wszakże przeciw tego dziś częste [nieczytelne słowo] przypadki pożerania przez wilków dzieci, są dowodem, iż rozporządzenie to zupełnie jest zaniedbanem, że szerszego wykonania onego władze miejscowe niepokarują, Rząd Gubernialny mając na uwadze dobro ogółu mieszkańców poleca naczelnikowi powiaty, aby natychmiast wydał rozporządzenie do wójtów gmin i burmistrzów miast, aby ustrzegli wszystkich mieszkańców, iżby nie wazyli się wysłać w pole lub też do pasienia bydła albo i wcale nie [nieczytelne słowo] miejsce odległe od wsi same dzieci lat 16 nie mające bez osoby starszej wiekiem pod karami policyjnymi, zaś władze miejscowe upomniął, że jeśli zaniedbają dopilnowanie tego do surowej odpowiedzialności, w razie zaś nieszczęśliwego wypadku porwania przez wilka dziecięcia pod odpowiedzialność sądową oddawani będą, na tym naczelnik powiatu czuwać winien.

Na raport o wprowadzeniu w wykonanie niniejszego reskryptu Rząd Gubernialny najdalej dni 10 oczekiwać będzie.

Za Gubernatora Cywilnego Radca Gubernialny /podpis nieczytelny/
Naczelnik Kancelarii /podpis nieczytelny/

APL, Naczelnik Powiatu Łukowskiego, sygn. 596, knlb. Rękopis, oryginał.

⁴⁴ „Dziennik Urzędowy Gubernii Lubelskiej”.

14.

Pismo Rządu Gubernialnego Warszawskiego do naczelnika powiatu kaliskiego
w sprawie zwalczania wilków (Warszawa, 6 grudnia 1848 r.)

Rząd Gubernialny Warszawski
Wydział Policji
Sekcja Policji
dnia 24/6 mca listopada/grudnia 1848 r.
nr 179780/25275

Do
Naczelnika Powiatu Kaliskiego

Kommissya Rządowa Przychodów i Skarbu odezwą z dnia 18/30 września r.b. nr 79098/23669 zawiadomiła Komisję Rządową Spraw Wewnętrznych, iż z powodu dochodzących wiadomości o zjawieniu się w guberni lubelskiej i ponad Wisłą wilków napadających na ludzi, mianowicie dzieci pasące bydło, wydała ze swej strony zarządzenie, w odpisie tu załączone do wszystkich rządów gubernialnych, o nakazanie służbie leśnej rządowej przedsięwzięcia wszelkich środków do wytępienia tak szkodliwego i niebezpiecznego zwierza, że przekonana wszakże, iż usiłowania służby leśnej rządowej i koszta wyłożone na różne środki do wytępienia zmierzające nie będą zupełnie skuteczne, jeżeli podobne środki nie zostaną jednocześnie przedsiębrane w lasach prywatnych, a przynajmniej rządowym przyległych, żąda od Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych, aby nakazała również za swej strony za pośrednictwem naczelników powiatów, izby wójci gmin i właściciele stosowali się do środków przedsiębranych w najbliższych urzędach leśnych i ku skuteczności ich dopomagali, dla uwolnienia mieszkańców od zwierza wszystkim zarówno szkodliwego Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych oceniając tak zbawienne środki ze strony skarbowej przedsięwzięte a mające na celu jeżeli nie zupełne to przynajmniej chwilowe kłęsce tej zaradzenie, już to przez wytępienie, już odstraszanie, rzucających się na ludzi wilków nie wątpi, iż również z całą troskliwością władze administracyjno-policyjne, zająć się zechcą udzielaniem pomocy władzom skarbowym leśnym.

Rząd Gubernialny nie wątpi, że naczelnik powiatu jako szczególnie znający dokładnie miejscowość i bliższe stosunki nie zaniedba użyć z całą usilnością wszelkich możliwych środków ku wytępieniu tak szkodliwego drapieżnego zwierza.

Gubernator Cywilny Rzeczywisty Radca Stanu /*podpis nieczytelny*/
Naczelnik Kancelarii /*podpis nieczytelny*/

Dopisano: „Do akt dla wiadomości i stosowania się. 13/4 49 /podpis nieczytelny/”

Archiwum Państwowe w Kaliszu, Naczelnik Powiatu Kaliskiego, sygn. 227, k. 349–350.
Rękopis powielony.

REFERENCES (BIBLIOGRAFIA)

Archival sources (Źródła archiwalne)

Archiwum Państwowe w Lublinie:

Akta miasta Lublina, sygn. 2270.

Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Bochofnicy, sygn. 48.

Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Markuszowie, sygn. 45.

Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Rudnie, sygn. 40.

Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Wąwolnicy, sygn. 58.

Komisja Województwa Lubelskiego i Rząd Gubernialny Lubelski, Rząd Gubernialny Lubelski, Wydział Policji, sygn. 66, 67.

Naczelnik Powiatu Łukowskiego, sygn. 596.

Archiwum Państwowe w Kaliszu:

Naczelnik Powiatu Kaliskiego, sygn. 227.

Archiwum Państwowe w Radomiu:

Zarząd Rolnictwa i Dóbr Państwowych Guberni Radomskiej, Kieleckiej, Lubelskiej, Siedleckiej, sygn. 30.10/5213, 30.28/18391, 30.28/18392.

Press (Prasa)

„Dziennik Urzędowy Województwa Augustowskiego” 1821.

„Dziennik Urzędowy Województwa Podlaskiego” 1834.

„Gazeta Rządowa Królestwa Polskiego” 1845.

„Sylwan” 1820.

„Warszawska Gazeta Policyjna” 1847.

Studies (Opracowania)

Fabre É., *Le loup dans son milieu en Provence au XIXe siècle. Essai d'interprétation de la nuisance lupine*, „Histoire et Mesure” 2011, 25 (2).

Kardell Ö., Dahlström A., *Wolves in the Early Nineteenth-Century County of Jönköping, Sweden*, „Environment and History” 2013, 19 (3).

Kostuch L., Czy etologia może pomóc w badaniach nad historią starożytną? Rozważania na przykładzie wilka w ujęciu antycznych autorów, „Przegląd Historyczny” 2020, 111, 1.

Kowalski P., *Kultura Magiczna. Omen, przesąd, znaczenie*, Warszawa 2007.

Linnell J.D.C. et al., *The fear of wolves. A review of wolfs attacks on humans*, Trondheim 2002.

Małe kompendium wilkologii, red. D. Wężowicz-Ziółkowska, E. Wiczorkowska, K. Jaglarz, Katowice 2014.

Molinier A., Molinier-Meyer N., *Environnement et histoire: les loups et l'homme en France*, „Revue d'histoire moderne & contemporaine” 1981, 2.

Moriceau J.-M., *Histoire du méchant loup: la question des attaques sur l'homme en France, XVe–XXe siècle*, Paris 2016.

Moriceau J.-M., *L'homme contre le loup: une guerre de deux mille ans*, Paris 2011.

Moriceau J.-M., *The Wolf Threat in France from the Middle Ages to the Twentieth Century*, 2014, hal.science/hal-01011915 [dostęp: 2.11.2022].

Nowak M.K., *Przepisy o gospodarce łowieckiej w lasach rządowych Królestwa Polskiego w pierwszej połowie XIX wieku*, „Studia i Materiały Ośrodka Kultury Leśnej” 2017, 16.

Okarma H., *Wilk*, Kraków 2015.

- Piątkowski S., *Myślistwo i łowiectwo w lasach rządowych Królestwa Polskiego w pierwszej połowie XIX wieku (na przykładzie guberni radomskiej)*, w: *Lasy Królestwa Polskiego w XIX wieku (struktura – administracja – gospodarka)*, red. A.B. Duszyk, K. Latawiec, Radom 2007.
- Żuchowski T., *Problem z wilkami w XIX w. na terenie majątku wilanowskiego*, https://www.wilanow-palac.pl/print/problem_z_wilkami_w_xix_w_na_terenie_majatku_wilanowskiego.html [dostęp: 23.11.2023].

NOTA O AUTORZE

Dariusz Tarasiuk – dr hab., profesor Instytutu Historii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Zainteresowania naukowe: historia Polaków w imperium rosyjskim na początku XX w., historia Białorusi.

ABOUT THE AUTHOR

Dariusz Tarasiuk – PhD with habilitation, professor of Institute of History of the Maria Curie-Skłodowska University. Scientific interests: History of the Polish people at the Russian empire at the beginning of the 20th century, history of Belarus.